

קנין ב – בשמיעת האוזן, להאזין לדקויות

'שמיעת האוזן' אין פירושה שמיעת הקולות והמילים, אלא להקשיב, להאזין, להתבונן במה שעומד מאחורי המילים. האוזן נקראת 'אוזן' ולא 'שומע', כי עיקר תפקידה ב'האזנה' ולא ב'שמיעה' גרידה.

כתוב בפסוק "וישמע יתרו כהן מדין את כל אשר עשה ה' למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים". הפסוק מבאר ומפרט היטב מה שמועה שמע יתרו.

מה מאד יפלא כשמעיינים ברש"י על אתר: וישמע יתרו – מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק.

מה פשר שאלת 'מה שמועה שמע ובא' לאחר דברי הכתוב המפורשים?

מבארים, שאלת רש"י איננה 'מה שמועה שמע יתרו', זה אכן מפורש בכתוב, רש"י הוסיף ושאל – מה שמועה שמע 'ובא', כלומר, מה גרם לו להבין מהשמועה ששמע שעליו לבוא ולהצטרף לישראל?

על זה פירש רש"י: קריעת ים סוף ומלחמת עמלק – הוא ראה כמה השפעת ה'שמיעה' משתנה מאדם לאדם, הנה בקריעת ים סוף 'שמעו עמים – ירגזון', השמיעה הפילה עליהם מורא, ואילו עמלק שמע והסיק שמה לבוא ולהילחם בישראל. הוא הבין מזה, שלא די 'לשמע' גרידא, צריך 'להאזין', להתבונן לשם מה השמיע ה' לאזניו שמועה זו – בשביל לקרוא לו להצטרף לעם ישראל.

ברציעת אוזן העבד אמרו חז"ל "אוזן ששמעה בהר סיני 'עבדי הם' ולא עבדי לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו – תירצע". וידועה השאלה, הרי במעמד הר סיני לא נאמרו מילים אלו 'עבדי הם', תיבות הללו לא מוזכרות כלל בעשרת הדברות! ובאר דו"ר רבי חיים יעקב לוין זצ"ל שה'אוזן' תפקידה להאזין למשמעות שמאחורי המילים, ה'אוזן' היתה צריכה להאזין למילים 'אנוכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים', ולהסיק מזה שאנו עבדי ה' ולא עבדים לעבדים.

הקנין הזה 'שמיעת האוזן' נזקק לנו כמובן להבנה אמיתית של התורה, אך זו גם מעלה שאנו מקבלים עבור חיי המעשה.

אשה מתלוננת לבעלה: 'למה רק אני עושה פה הכל בבית? למה אתה לא מושיט יד?'

אם הוא איננו יודע 'להאזין', רק 'לשמע', הוא מתייחס לטענה עצמה, ומבקש לפרוך אותה: 'וכי רק את עושה הכל בבית? והרי אני עוזר כאן וכאן? והרי את הרבה פעמים שוכבת ונחה ואני מטפל בילדים?' וכו' וכו'. כמובן שהיא לא מתפייסת מטיעונים אלו, רק מרגישה יותר ויותר עלובה ומנוצלת.

אבל אם הוא יודע 'להאזין', הוא מבין מה נאמר 'מאחורי המילים', היא בעצם אומרת לו: בעלי היקר, למה אתה לא מראה לי שאתה מעריך את מה שאני עושה? למה אתה לא אומר מילה טובה? למה אתה לא מתפעל ממני? מי שמאזין למילים השקטות הללו, מיד עונה לה כראוי: "למה רק את עושה הכל בבית? כי את אשת חיל, זריזה וחרוצה, מי ידמה לך ומי ישווה לך. כמה אני חייב לך הכרת הטוב, אני לא עושה כלום, ואת עושה הכל. אני כל יום מודה לקב"ה שזכיתי בך".

ידוע ומפורסם שזקני רבי אריה לוין היה מבקר במסירות נפש בבית החולים למצורעים. אך לא כל כך ידוע מהיכן התחיל מפעל זה:

זה היה בימים שעדיין לא היתה מחיצה בכותל המערבי בין עזרת הגברים לעזרת הנשים, רבי אריה עמד בתפילה בכותל המערבי ולפתע שמע קול אשה ממררת בבכי, הוא ניגש אליה ושאל לפשר בכייה, והיא השיבה לו שבנה יקירה מצורע בבית המצורעים והיא איננה יכולה אפילו לבקר אותו ולחזק אותו. מיד הבטיח לה רבי אריה שהוא יהיה השליח שלה לבקר ולהעביר לו משלוחים ממנה. מכאן ואילך התחיל במצוה המיוחדת הזו, לבקר את המצורעים, אשר מזה התגלגל לביקורי האסירים ועולי הגרדום וכו'.

בנו, זקני רבי שמחה שלמה זצ"ל, היה מתפעל: אילו אנו היינו שומע קול אשה בוכה בכותל, כלל לא היינו 'שומעים' זאת. וכי מי איננו בוכה בכותל המערבי? בכי של געגוע, צער, תקווה ותפילה? אבל רבי אריה היה בעל 'שמיעת האוזן' הוא ידע ל'האזין' לבכי שלה, ולשמע שזה בכי אחר, בכי של ייאוש. הוא 'שמע ובא', מיהר להסיק מה ה' שואל ממנו, ולפעול מיד. שבזכה גם אנו לקנין הנשגב הזה של 'שמיעת האוזן'.

פירוש נוסף ל'שמיעת האזן' הוא שיש דברים שאדם לא שומע מפני שאיננו רוצה לשמוע. לפעמים אדם שומע דברי תורה וחיזוק על עניין שהוא נכשל בו, אבל איננו שומע בהם שום דבר השייך אליו...

ידוע המעשה בזקני רבי אריה לוינ' צ"ל שאשתו של אחד ממשותפי שיעורו [בביהכ"ס בשכונת 'כנסת'] פנתה אליו והתאוננה שבעלה מתנהג עמה שלא כיאות, מזלזל בה ואינו מכבדה וכו', רבי אריה לא רצה להוכיח אותו באופן גלוי כי סבר שיותר תועלת תהיה אם ישא מדברותיו בשיעור על חיוב כבוד האשה וממילא ישמע הלה ויתחזק בזה, וכן עשה, בשיעור הבא האריך בדיבור על חובת האיש לאשתו לאהוב אותה כגופו ולכבדה יותר מגופו.

רבינו הגרא"ז מלצר צוק"ל ישב בביהכ"ס מן הצד והקשיב לדברי תלמידו רבי אריה. לאחר השיעור ניגש לר' אריה ואמר לו 'ישר כוחך, דברך ממש פקחו את עיני, עלי להתחזק באמת יותר ויותר בכבוד אשתי'... וכידוע כמה היה רבינו הגרא"ז בשלום ואהבה ואחדות עם אשתו הרבנית ע"ה, ואפילו הכי לא עלה בדעתו שמא רבי אריה מתכוין בזה למישהו אחר משומעי השיעור זולת הוא עצמו!!

אמר על זה רבי אריה: **אותו אדם שאליו התכוונתי, הקשיב באדישות וכלל לא חשב שאני מדבר אליו**, ואילו מורי הגרא"ז שהיה שלם במידותיו הוא מיד קיבל על עצמו תוכחה להתחזק עוד ועוד בכבוד אשתו...

הרצון הפנימי של האדם מוביל אותו לשמוע מה שרוצה לשמוע, להבין מה שרוצה להבין ולראות מה שרוצה לראות. הנה, הקב"ה אמר לבלעם 'לא תלך עמהם' – לא תאור את העם כי ברוך הוא', וכוונתו לומר לא תלך 'עמהם' בעצה שווה לקללם [כמו שכתב הגר"א שעמהם היינו בשווה להם] כיון שאין לך לקלל את העם כי ברוך הוא. אכן בלעם הבין הנבואה באופן אחר לגמרי, כפי מאוויי ליבו, ופירש שאמר הקב"ה כאן שני דברים, הא' לא תלך 'עמהם' בשווה להם, כיון שאסור לך להשפיל כבודך לילך בשווה עם שרים פשוטים כל כך, והב' שגם כאשר ישלח לך בלק שרים נכבדים מאלה שתוכל להיות 'עמהם' בשווה להם, אעפ"כ כאשר תגיע לבלק 'לא תאור את העם'. ולכן אמר בלעם לשרי בלק 'מאן ה' לתתי להלך עמכם', וכמו שכתב רש"י 'אלא עם שרי גדולים מכם'.

הגמרא בגיטין דף מ"ה מספרת על רב עיליש שנפל בשבי, ובעודו בשבי ישב ליד אדם שמבין את לשון העופות, והנה הגיע עורב והתחיל לקרוא לעבר רב עיליש, שאל רב עיליש את שכנו הגוי מה אומר העורב, השיב לו שהעורב קורא 'עיליש ברח, עיליש ברח', אמר רב עיליש - עורב שקרן הוא ואינו רוצה לסמוך עליו, לאחר זמן הגיעה יונה וקראה לעברו, שוב שאלו מה היא אומרת והשיב לו שכנו 'עיליש ברח, עיליש ברח', אמר רב עיליש כנסת ישראל נמשלה ליונה, וכנראה שעתיד להתרחש לי נס, ואכן ניסה רב עיליש לברוח משביו והצליח.

רעק"א בגליון הש"ס מביא את דברי הערוך שהוכיח מסוגיא זו שרב עיליש ידע את שפת העופות, ומקשה עליו הרי אדרבה מדברי הגמרא מבואר שרב עיליש לא ידע שפת העופות ולכן היה צריך לשאול את חבירו מה כוונתו. תירץ על זה הגר"ח שמואלביץ צ"ל ב'שיחות מוסר' שהערוך התקשה בקושיית המהרש"א שם מדוע האמין רב עיליש לאותו גוי חברו לשבי, הרי כשם שלא רצה לסמוך על העורב כך לא היה לו לסמוך על הגוי. ומזה הסיק הערוך שגם רב עיליש ידע את שפת העופות ושמע בעצמו את הקריאה 'עיליש ברח', אלא שחשד את עצמו שמא הוא שומע את מה שרוצה לשמוע, מפני שהוא משוחד לעצמו, ולכך שאל את הגוי לראות האם גם הוא שמע את הקריאה 'עיליש ברח'. כמה יש ללמוד מכך להיזהר על עצמו שלא לראות את מה שרוצה לראות, ולשמוע את שרוצה לשמוע.

כאשר אנו ניגשים ללמוד את התורה, עלינו להטות אוזנינו מה התורה אומרת לנו, ולא להיות משוחדים ולאטום אזנינו ממה שלא נוח לנו לשמוע.

כתוב בפסוק **"וישמע ראובן ויצילהו מידם"**, והנה הלשון 'וישמע ראובן' צריך ביאור, וכי רק ראובן שמע, הלא כל השבטים היו שם ושמעו דברי עצמם. והראני זקני רש"ש לוינ' צ"ל בספר ויקהל משה בשם הרבי ר' בונים מפשיסחא זי"ע שלשון 'וישמע ראובן' קאי על מה שכתוב למעלה 'ונראה מה יהיו חלומותיו' ופרש"י רוח הקדש אומרת כן, וע"ז ממשיך הפסוק שראובן שמע את דברי רוח הקדש, ומזה ידע שצריך להצילו ולקיים חלומותיו.

והביא על זה את הגמרא תענית דף כא: רבי יוחנן שמע [את שיחת המלאכים שאמרו שנמצא שם אדם דקיימא ליה שעתיה – עתיד לעלות לגדולה], אילפא לא שמע, אמר ליה רבי יוחנן לאילפא: שמע מר מידי? אמר ליה לא, אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע, שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא, ע"כ, הרי שהבין רבי יוחנן מכך שדוקא הוא שמע, שעליו נאמר הדבר, וכמו כן יש לומר שראובן הסיק ממה שהוא שמע את דברי רוח הקדש, מה שלא שמעו אחיו, שעליו מוטל תפקיד הצלתו של יוסף.

סיפר לי רבי מרדכי דימנטמן שליט"א, תלמידו ומקורבו של זקני רבי שמחה שלמה לוין זצ"ל, שכאשר היה רש"ש שומע על איזה שמחה או ניחום אבלים היה אומר 'אם שמעתי על זה - כנראה שאני צריך ללכת', והיה הולך אף לאנשים שבקושי הכירם. וזהו ממש כמו הדברים הנ"ל שהביא זקני על "וישמע ראובן", שמי ששומע משהו, צריך להבין שמשמיעים לו אותו כדי לתבוע ממנו משהו.

זהו הכוח של "שמיעת האוזן" להרגיש שהדברים שהוא שומע מן התורה מופנים אליו ותובעים ממנו.